

Karpaasit urheiluhistorian kättilöinä

Kalervo Ilmanen (toim.): Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Liikunnan sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja, Jyväskylä 2004. 333 s.

Pekka Kauppinen ja Arto Nevala (toim.): Liikunnan monet kasvot. Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja, Joensuu 2005. 172 s.

■ Siitä lienee kaksi vuosikymmentä tai jopa hieman enemmän, kun Kimmo Rentola arvioi tässä lehdessä Seppo Hentilän TUL-trilogian ensimmäisen osan. Hän viittasi urheiluhistoriallisen tutkimuksen hen-
toon perinteeseen Suomessa, ja arveli hikeä tihkuvien aihepiirien olevan siinä määrin journalistisen proosan hallitsemia, että niihin tarttuminen vaatii tutkijalta aivan erityisiä ponnisteluja.

Kun puolen vuoden sisällä ilmestyy kaksi antologiaa, joi-

den yhteensä 26 kirjoittajasta vain neljä on mukana molemmissa teoksissa, huomattavaa edistymistä urheiluhistorian rintamalla näyttäisi tapahtuneen. *Pelit ja kentät* on kokoelmista tutkimuksellisemmin orientoitunut, kun taas *Liikunnan monet kasvot* sisältää myös pieniä katsauksia tai paikallisia tarinoita, mihin vuosikirjan lajityyppi antanee luvan. Nimeämisen suhteen erot taasoittuvat: kirjojen nimet ovat siinä määrin mitäänsanomattomia, että ne olisivat voineet alaotsikoita myöten siirtyä kanesta toiseen kenellekään vääryyttä tekemättä.

Kalervo Ilmanen toimittama antologia ilmestyi Jyväskylässä, jossa Ilmanen työskentelee urheiluetiikan yliassistenttina. Virka perustettiin vuonna 2001, hyvin pian Lahdessa järjestettyjen huonomaineisten hiihtokilpailujen jälkeen, joten tämänkin niteen olemassaolosta voimme osoittaa kiitokset latujen karpaaseille. Asiasyhteyden Ilmanen toteaa alkusanojen ensi riveillä: Lahden tapahtumien jälkeen on hänen mukaansa ryhdytty ”aidosti pohtimaan urheilun historiallisia juuria ja muuttuneita käytäntöjä”. Heti ensimmäinen artikkeli tarttuukin näihin kysymyksiin; kirjoittaja on Henning Eichberg, kokoelman ainoa ulkomainen eli tässä tapauksessa tanskalainen vieras.

Eichbergiltä on tätä ennen suomennettu artikkelivalikoima *Liikuntaa harjoittavat ruumiit* (1987). Siinä hän ehti jo ennakoida olympialiikkeen loppua, mutta nyt, muutama vuosikymmen myöhemmin, hän tarkentaa arviotaan. Olympiaurheilu ei sittenkään kuol-

lut pois, mutta entisessä muodossaan – kansallisvaltioiden totisena koitoksena paremmuudesta – se on siirtymässä historiaan. Urheilijat vaihtavat edustusasua tarpeen mukaan, media pitää yllä ”rotujen” välisen kamppailun puhetapaa, festivaalinomaiset kansanjuhlat lisäävät suosiotaan, ja samalla Eichbergin hyvinvointiurheiluksi kutsuma terveysliikunnan tie haarautuu yhä kauemmas huippusuorituksiin kahlitusta kilpaurheilusta. Viiden renkaan varjossa käytävät kisat eivät kerro koko totuutta urheilun tilasta. Kilpailun kovasta ytimestä ja sen tuottamista käytännöistä kirjoittajalla on tämän verran sanottavaa: dopingiin turvautuminen ”ei ole ristiriidassa urheilun periaatteen kanssa, vaan looginen jatke suorituskyvyn pyrkimyksissä kohti teknologiaa ja tietelistymistä, kemiaa ja genetiikkaa, kasvua ja maksimointia”.

Kaikille tarkkailijoille näin realistinen arvio ei kelpaa. Eichbergin artikkelin jälkeen antologiaan on painettu Jussi Kotkavirran ja Harri Salimäen tekstit. Niissä molemmissa haikaillaan kilpaurheilulle eettisesti kestävä perustaa, Kotkavirran tapauksessa Immanuel Kantin ja Salimäen kohdalla Pyhän Raamatun kaltaisiin auktoriteetteihin nojaten, sekä siitä uskuksesta ponnistaen, että jossain vaiheessa – ilmeisesti 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä – olisi tapahtunut ikävä käänne turmiolliseen suuntaan.

Ainakin sen verran voidaan todeta, että Kotkavirran argumentointi etenee klassisen jän-
tevästi, teeseistä muodostuu kompositioltaan eheä ja filoso-

fisesti särötön maailma, jolla ei sitten lopulta ole yhtään mitään tekemistä stadionille sijoittuvien kamppailujen kanssa. Tämähän on todettu teoksesta ja vuodesta toiseen, kun akateemisesti ansioituneet viisautieteilijät pyrkivät laajentamaan pätevyysaluettaan urheilulliseen suuntaan. Moralisoivan käsittelevän sijaan esimerkiksi dopingaihe tulisi palauttaa kilpaurheilun karkeaan historiaan, kuten Eichberg tekee, jolloin sitä ympäröivä hysteria ja mystiikka haihtuisi. Ja jos niin ei haluta tehdä, silloin voisi edes odottaa, että urheilun hyveitä kriittisesti puntaroi-va kotimainen teksti keskustelisi aikaisemman ja relevantin kotimaisen tutkimuksen kanssa. Kotkavirta ja Salimäki valitsevat toisin: heidän artikkeleissaan ei viitata kertaakaan Jyri Puhakaiseen tai Mikael Lindfeltiin, jotka ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana lukuisissa yhteyksissä pohjineet juuri näitä samoja aiheita. Salimäen kahdessa kuviossa nuolet osoittavat sinne ja tänne, mutta verbaalinen osuus ei johda tämän hedelmällisempään johtopäätökseen: ”Onko niin, että huippu-urheilun valtaisa egoismi syö itsestään halun reiluun peliin ja lähimmäisen rakastamiseen? Ei välttämättä.”

Ammattihistorioitsijoiden kontribuutiot ovat sentään realiteettien varaan paalutettuja tekstejä. Juha Sihvola kertoo antiikin hyvin ankarista kilpailuista ilman että rakentaisi amatöörien suosimaa analogiaa nykyajan olympiakisoihin. Antiikin filosofien opetukset kerrataan, soturimoraalin määrittävästä asemasta muistute-

taan, ja niin sanottuja valmennuksellisia käytäntöjä esitellään. ”Ilmeisesti aivan suorituskyvyn äärirajoille ei edes pyritty”, Sihvola arvelee, mutta siitä lienee lähdettävä, että kilpailulla on aina oma ja yhtä suoraviivainen logiikkansa, joka johtaa nykykielellä ilmaistuna kaikkensa antamiseen. Kilpailujen saama muoto on sitten asia erikseen: Sihvola toteaa, että antiikin kamppailujen tuloksista emme tiedä juuri mitään. Voittamisen prinssiippi ajoi tulosten pikkutarkan kirjaamisen ohi. – Ajoituksen suhteen artikkeli koki epäonnea. Hetkeä aikaisemmin ehti ilmestyä kolmen kotimaisen kirjoittajan laatima *Antiikin urheilu*, joka palkittiin sittemmin vuoden 2004 Tieto-Finlandialla.

Leena Laine jatkaa siitä mihin Juha Sihvolan soturit juoksunsa jättivät. Naisvoimistelun historiasta runsaasti julkaissut Laine puhuu nyt ”maskuliinista urheilukulttuurista”, jolla hän tarkoittaa 1800-luvun lopulla kehkeytynyttä modernia urheilua. Sen hän sanoo rakentuneen miehisestä rationaalisuudesta varaan, ja Suomen kohdalla tällainen puhetapa on erinomaisen oikeutettua, kuten kaikki Tahko Pihkalansa lukee tietävät. Tosin Pihkalan suhtautuminen naisten kilpaurheiluun muuttui 1910-luvun vaiheilla, viimeistään heti sisällissodan jälkeen. Aikaisemmin hän oli ottanut kantaa naisten puolesta, ja yleisurheilussa aivan kuten hiihdossakin (joita urheilumuotoja Laine lähinnä tarkastelee) kilpailtiin hyvin vilkkaasti itsenäisyyttä edeltäneinä vuosina. Takaiskun aika koitti 1920-luvulla: Pihkalan ja

Martti Jukolan tapaiset urheilupersoonat julkaisivat peittelemättömän pilkallisia kirjoitelmia naisten kyvyistä etenkin kesäurheilussa. Leena Laineen ilmaisua seuraten ”miesruumiin suorituskyky oli normi, naisen poikkeus”. Naistutkija on silti riittävän rehellinen lisätäkseen, että myös naiset osallistuivat naisten häätämiseen urheilukentiltä. Aivan erityisesti tässä hankkeessa kunnostautuivat voimistelijat, joiden kanta sukupuolten tehtävänkatoon ruumiinkulttuurien parissa osittain selittyy halulla pönkittää omaa auktoriteettia, kuten Laine muotoilee.

Hänen artikkelinsa jälkeen kokoelma lähtee harppomaan työläisurheilun ja luontokokemusten kautta urheilukatsomoon ja liikuntapaikkasuunnitteluun asti. Silkkää historiantutkimusta kirja ei väitäkään olevansa. Joensuulainen antologia ottaa haltuun miltei yhtä monia ruumiillisuuden näyttämöitä, joista tässä yhteydessä kannattaa nostaa esiin vain jokunen ilmansuunta, edellisiä huomioita toivottavasti täydentävin opetuksin.

Kuopiolaisen uinnin vaiheita rekisteröidään huolellisesti Tero Matkaniemen toimesta. Tarina alkaa 1850-luvun puolivälistä ja tietenkin Väinölänniemeltä, tai silloiselta Pappilanniemieltä. Järjestäytyneen uintiharrastuksen lähdettyä liikkeelle naiset ja miehet polskivat omissa karsinoissaan aina sotien jälkeisiin vuosiin saakka. Uintipropagandaa tehtiin siinä välissä Valamon luostaria myöten, laivalaiturilta Laatokkaan sukeltaen. ”Suurimman katsojajoukon muodostivat luostarissa olleet turistit, mut-

ta oli yleisön joukossa tietenkäin myös munkkeja”, veteraanuimari muistelee. Matkanieimen mukaan kuopiolaisten ”suurin ongelma” oli uimahallin puuttuminen, ja esimerkiksi vesipalloilijat ”kärsivät siitä, että he joutuivat harjoittelemaan avovedessä”. Miten tällaiset arviot olisi ymmärrettävää? Inhimillinen kärsimys on aina suhteellista, kuten tiedämme, ja urheilijoiden kohdalla se on useimmiten omien valintojen tulos. Uintiartikkelin sanavalinnat kertovat siitä, että tekijällä on ollut jalat polvia myöten altaassa tutkimusta tehdessään (artikkeli perustuu lisensiaatintyöhön). Joku toinen kirjoittaja olisi vetäytynyt kuivalle maalle ja kysynyt itseltään, mitä kaikkea modernista urheilusta kertoo se, että harrastukseen välttämättä tarvitaan sisätiloihin suljettu vesiallas, ja oliko sen rakentaminen lopulta vaivan arvoista, jos kerran uimahyppyjen perinne sammui hallin valmistuessa?

Mahdollinen jatkotyö eli väitöskirja tarjonnee vastauksia näihin aiheisiin. Uutta tutkimuksellista otetta voidaan noutaa vaikka Hannu Itkosen tekstistä, joka on suppea kuvaus sotavuosien suomalaisurheilusta, tekijän suosiman varkautelaisvärin kera. Itkosen löytämässä painimies Veikko Tarvaisen omaelämäkerrassa palataan kesään 1944, aivan etulinjan tuntumaan, jossa treenataan paitsi niveliä myös äänijänteitä – petäjän kannolla kuviteltua kuoroa johtaen. Kansanmies Tarvaisen taito tarkkailla omia puuhiaan ulkopäin ei menisi hukkaan edes historioitsijassa: ”Vänrikki laulaa kollotti, minä siinä vierellä

jumppasin hiki nenänpäästä tippuen. Silloin minä mietin, että kumpikohan meistä on suurempi hölmö. Täysijärkisenä meitä kumpaakaan ei varmasti voitu pitää.”

Esimerkiksi uinti säilyi Suomessa tyypillisenä amatööriurheiluna 1900-luvun lopulle asti. Kalervo Ilmanen kirjoittaa nyt amatööriurheiluun liitetyistä arvoista ja niiden kohtaloista periodista toiseen siirryttäessä. Hän aloittaa muistuttamalla näköharhan mahdollisuudesta: Suomesta katsottuna amatööriys on historiallisesti ollut sääntö, mutta toisaalla se on voinut olla pikemminkin poikkeus. Näin on ollut etenkin sellaisissa urheilumuodoissa, jotka ovat täällä jääneet hieman paitsioon. Pienoistutkielman lopputulos on yhtä moitteeton: amatööriurheilun hyveet olivat englantilainen keksintö, jotka eivät milloinkaan toteutuneet ylimaallisten ihanteiden edellyttämällä tavalla.

Ennen loppuviittoa Ilmanen ehtii kuitenkin pitää yllä toista myyttiä, ”reilua peliä”. Käsitteen syntyhistoria on huomattavasti raadollisempi kuin siitä nykyisin vallitseva herrasmiestulkinta, johon Salimäki ja Kotkavirta omilla tahoillaan jo sitoutuivat. Aiheesta on kirjoittanut kaiken oleellisen englantilainen tutkija J. A. Mangan antologiassa *The Nordic World* (1998), ja teoksen luulisi olevan Suomessakin tunnettu; sen toinen toimittaja on Henrik Meinander ja kirjoittajakunnassa on muitakin kotimaisia nimiä.

Ilmanen artikkelissa on myös pitkä lainaus Martti Jukolalta. Siinä kuvataan pree-

sensissä erästä jalkapallo-ottelua vuoden 1920 olympialaisissa, ja sen perusteella Ilmanen lausuu hyvin lohduttoman arvion urheilussa tuolloin vallinneesta moraalista. Nyt on vain niin, että juuri Jukolan tapaiset kirjoittajat ovat (tahtomattaan) kompromettoineet urheiluhistoriallista tutkimusta, ja juuri heidän tuotantoonsa tulisi (hyvin tietoisesti) ottaa etäisyyttä. Missä oli ylioppilas Jukola kesällä 1920? Kotikaupungissaan Turussa, ja kun hän yli kolmekymmentä vuotta myöhemmin ryhtyi loihtimaan Belgiassa tapahtuneen ottelun potkaisuja paperille, käytössä arvatenkin oli muiden urheilutoimittajien vauhdikkaita selostuksia, joita hän sitten adjektiiveista tinkimättä jalosti edelleen. Historiantutkijoiden asemesta Martti Jukolan *Suuren olympiakirjan* tulisi työllistää kirjallisuudentutkijoita – tai sitten voimme hyväksyä lähdemateriaaliksi myös Mauri Kunnaksen *Suuren urheilukirjan*.

Sehän tietäisi paluuta Kimmo Rentolan kuvaamaan tilanteeseen. Nopea tarkistus nimittäin osoitti, että Kunnaksen sinänsä merkittävä sarjakuvataideteos ilmestyi samana vuonna, jona Rentola kaipasi lisää vakavasti otettavaa urheiluhistoriallista tekstiä. Valinta joudutaan tekemään aina uudelleen, kirja kirjalta: eteneekö urheiluhistoria Mauri Kunnaksen vai Antero Heikkisen viitoittamaan suuntaan? Heikkisen julkaisi takavuosina painavat tutkimukset kotimaisen hiihtourheilun varhaisvaiheista, ja juuri hänelle on Liikunnan monet kasvot omistettu, eläkkeelle siirtymisen muistoksi. Karpaasien myöhemmät vai-

heet niin hiilimurskalla, kloorivedessä kuin keinolumellakin ovat vielä suurelta osin kartoittamatta.

Erkki Vettenniemi